

INTERNET JURNALISTIKASI: RIVOJLANISH BOSQICHLARI, ZAMONAVIY XUSUSIYATLARI VA SUN'IY INTELLEKT**Sadullayeva Oybarchin,**

Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi

G-mail: oybarchinsadullayeva@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada internet jurnalistikasining shakllanish va rivojlanish bosqichlari, uning an'anaviy jurnalistikadan farqlovchi asosiy xususiyatlari hamda zamonaviy media makonidagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda internet jurnalistikasining multimediyalilik, tezkorlik, interaktivlik va gipermatnlilik kabi jihatlari yoritilib, longrid, ma'lumotlar jurnalistikasi, podkast va fakt-cheking kabi yangi janr va formatlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va algoritmlarning axborot tarqatish jarayoniga ta'siri, dezinformatsiya, klikbeyt, mualliflik huquqi hamda monetizatsiya bilan bog'liq dolzarb muammolar tahlil etilgan. Maqolada sun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan reallik, blockchain texnologiyalari kabi innovatsion yechimlarning internet jurnalistikasi rivojidagi istiqbollari ham baholangan. Tadqiqot natijalari internet jurnalistikasining zamonaviy axborot makonidagi ahamiyati va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini ochib beradi.*

***Kalit so'zlar:** internet jurnalistikasi, onlayn OAV, raqamli media, multimediyalilik, interaktivlik, ijtimoiy tarmoqlar, fakt-cheking, dezinformatsiya, sun'iy intellekt, media konvergentsiyasi.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются этапы становления и развития интернет-журналистики, её основные особенности и роль в современном медианпространстве. Исследование раскрывает такие ключевые характеристики интернет-журналистики, как мультимедийность, оперативность, интерактивность и гипертекстуальность, а также анализирует современные жанры и форматы, включая лонгриды, дата-журналистику, подкасты и фактчекинг. Особое внимание уделяется влиянию социальных сетей и алгоритмов на распространение информации, а также актуальным проблемам, связанным с дезинформацией, кликбейтом, нарушением авторских прав и монетизацией контента. В статье также рассматриваются перспективы внедрения инновационных технологий, таких как искусственный интеллект, виртуальная и дополненная реальность, а также блокчейн, в развитие интернет-журналистики. Результаты исследования демонстрируют возрастающее значение интернет-журналистики в современном информационном пространстве и определяют основные тенденции её дальнейшего развития.*

***Ключевые слова:** интернет-журналистика, онлайн-СМИ, цифровые медиа, мультимедийность, интерактивность, социальные сети, фактчекинг, дезинформация, искусственный интеллект, медиаконвергенция.*

***Abstract.** This article analyzes the stages of formation and development of internet journalism, its key features that distinguish it from traditional journalism, and its role in the modern media landscape. The study highlights the characteristics of internet journalism such as multimedia integration, speed, interactivity, and hypertextuality, and examines new genres and formats including longreads, data journalism, podcasts, and fact-checking. It also discusses the impact of social networks and algorithms on information dissemination, as well as current issues such as misinformation, clickbait, copyright, and monetization. In addition, the article evaluates the prospects of innovative technologies such as artificial intelligence, virtual and augmented reality, and blockchain in the development of internet journalism. The findings reveal the significance of internet journalism in the contemporary information space and its future development trends.*

***Keywords:** internet journalism, online media, digital media, multimedia, interactivity, social networks, fact-checking, misinformation, artificial intelligence, media convergence.*

Kirish. XXI asr axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi davri bo'lib, bu jarayon jurnalistika sohasida tub burilish yasadi. An'anaviy ommaviy axborot vositalari (OAV) – gazeta, jurnal, radio va televideniye o'z o'rnini saqlab qolgan bo'lsa-da, internet jurnalistikasi (onlayn-jurnalistika yoki kiberjurnalistika) axborot tarqatishning eng tezkor, interaktiv va global shakliga aylandi. Internet jurnalistikasi shunchaki bosma nashrlarning raqamli nusxasi emas, balki o'zining maxsus janrlari, axloqiy qoidalari, texnologik imkoniyatlari va auditoriya bilan muloqot usullariga ega bo'lgan mustaqil ekotizimdir.

Ushbu maqolada internet jurnalistikasining tarixiy rivojlanish bosqichlari, uning an'anaviy jurnalistikadan farqlovchi asosiy xususiyatlari, zamonaviy janr va formatlari, shuningdek, soha oldida turgan dolzarb muammolar (dezinformatsiya, axloqiy me'yorlar, monetizatsiya) va sun'iy intellekt integratsiyasi kontekstidagi kelajak istiqbollari faktlar va tahlillar asosida yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili. Internet jurnalistikasi bo'yicha o'rganilgan adabiyotlar ushbu sohaning nazariy va amaliy jihatlarini yoritishda muhim o'rin tutadi. O'zbekistonlik mualliflar A. Qodirov, B. Karimov (2021), S. G'ulomov va boshqalar (2022) internet jurnalistikasining raqamli transformatsiyasi, milliy OAV tizimidagi o'rnini va rivojlanish istiqbollari tahlil qilgan.

S. Muhiddinov (2019) hamda O'zbekiston Respublikasining "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonuni (2021) esa sohaning huquqiy asoslari, axborot xavfsizligi va dezinformatsiya muammolarini yoritadi.

Xalqaro tadqiqotchilar A. Hermida (2010) va J. V. Pavlik (2013) internet jurnalistikasida ijtimoiy tarmoqlar, fuqarolik jurnalistikasi va innovatsion texnologiyalar (sun'iy intellekt, VR/AR) rolini asoslab bergan. Reuters Institute (2023) hisobotida esa global raqamli media tendensiyalari va ishonch masalalari tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda internet jurnalistikasini o'rganishda qiyosiy tahlil, tarixiylik, tizimli yondashuv hamda tahlil va sintez metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy tahlil orqali an'anaviy va internet jurnalistikasi farqlari o'rganildi, tarixiylik metodi esa uning rivojlanish bosqichlarini yoritishga xizmat qildi.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, xalqaro hisobotlar va onlayn media materiallar asosida umumiy xulosalar shakllantirildi.

Tahlillar va natijalar.

1. Internet jurnalistikasining tarixiy rivojlanish bosqichlari: Internet jurnalistikasining shakllanishi bir kechada sodir bo'lmagan. U bir necha bosqichli evolyutsiyani bosib o'tgan:

Birinchi bosqich (1990-yillar): "Veb 1.0" va raqamlashtirish davri. Bu davrda an'anaviy OAVlar o'z materiallarini internetga ko'chira boshladi. Asosiy maqsad auditoriyani kengaytirish edi. Saytlar asosan statik bo'lib, faqat matn va ba'zan past sifatli rasmlardan iborat edi. Foydalanuvchilar faqat "o'quvchi" rovida bo'lib, materiallarga izoh qoldirish yoki ta'sir o'tkazish imkoniyati deyarli yo'q edi. Masalan,

1994-yilda AQShning "The Palo Alto Weekly" gazetasi o'zining to'liq elektron versiyasini ishga tushirgan ilk nashrlardan biri hisoblanadi. Ikkinchi bosqich (2000-yillar): "Veb 2.0" va interaktivlik inqilobi. Internetning ikkinchi avlodi bilan birga foydalanuvchilar faol ishtirokchiga aylandi. Bloglar, forumlar va ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo'lishi "fuqarolik jurnalistikasi" (citizen journalism) tushunchasini kiritdi. OAVlar saytlarida izoh qoldirish, so'rovnomalarda qatnashish va kontentni ijtimoiy tarmoqlarda ulashish imkoniyati yaratildi. Bu davrda "Kun.uz" (2012-yilda asos solingan) kabi O'zbekistonning yirik axborot portallari shakllana boshladi.

Uchinchi bosqich (2010-yillar – hozirgi kun): Mobil jurnalistika va ijtimoiy media dominatsiyasi. Smartfonlarning keng tarqalishi "Mobil jurnalistika" (MoJo) ni vujudga keltirdi. Jurnalistlar endi studiyaga bog'lanib qolmasdan, voqea joyidan to'g'ridan-to'g'ri video va matnli reportajlar tayyorlay oladigan bo'ldi. Telegram, Facebook, X (Twitter) va Instagram kabi platformalar nafaqat kontent tarqatish, balki mustaqil OAV sifatida ham faoliyat yurita boshladi. Ayniqsa, O'zbekistonda Telegram kanallari axborot olishning asosiy manbaiga aylandi.

2. Internet jurnalistikasining asosiy xususiyatlari: Internet jurnalistikasini an'anaviy OAVdan ajratib turadigan bir qator fundamental xususiyatlar mavjud:

Multimediaylilik: Internet nashrlari matn, audio, video, infografika, animatsiya va interaktiv xaritalarni bitta materialda birlashtira oladi. Bu auditoriyaga ma'lumotni qulay va vizual jihatdan boy shaklda qabul qilish imkonini beradi. Masalan, "Daryo.uz" yoki "Gazeta.uz" portallarida katta loyihalar (long-read) doirasida chuqur tahliliy maqolalar video va interaktiv grafikalar bilan boyitiladi. Gipermatnlilik (Hypertextuality): Onlayn matnlar doimiy ravishda boshqa manbalar, hujjatlar yoki oldingi xabarlarga havolalar (linklar) orqali bog'langan bo'ladi. Bu o'quvchiga mavzuni chuqurroq o'rganish va faktlarni mustaqil tekshirish imkonini yaratadi.

Tezkorlik (Immediacy): Internet jurnalistikasida yangilik "hozir va shu yerda" (here and now) tamoyili asosida tarqatiladi. Voqea sodir bo'lgan zahotiy oq "push-bildirishnoma" orqali minglab foydalanuvchilarga yetib boradi. Bu bosma nashrlarning ertangi sonini kutish zaruratini yo'qqa chiqardi. Interaktivlik va teskari aloqa: Auditoriya endi faqat iste'molchi emas, balki fikr bildiruvchi, hatto kontent yaratuvchi hamdir. Izohlar, reytinglar va ijtimoiy tarmoqlardagi muhokamalar jurnalistik jarayonning ajralmas qismiga aylandi. Global qamrov va arxivlash: Internet nashrlari geografik chegaralarga ega emas. Dunyoning istalgan nuqtasidagi o'quvchi o'zbek tilidagi yangiliklarni o'qishi mumkin. Shuningdek, internetdagi har bir material raqamli arxivda saqlanib qoladi va qidiruv tizimlari orqali yillar o'tib ham topilishi mumkin.

3. Zamonaviy janrlar va formatlar:

Internet muhiti an'anaviy jurnalistika janrlarini (xabar, maqola, reportaj, intervyu) yangi formatlarda namoyon bo'lishiga olib keldi: Lontgrid (Long-read) va multimediali

loyihalar: Biror mavzuni chuqur yorituvchi, katta hajmli, yuqori sifatli vizual elementlar bilan ta'minlangan maxsus loyihalar. Ular o'quvchini sayt ichida uzoqroq ushlab turish va murakkab masalalarni tushuntirishga xizmat qiladi.

Ma'lumotlar jurnalistikasi (Data Journalism): Katta hajmdagi ochiq ma'lumotlar bazalarini (Big Data) tahlil qilish orqali yashirin tendensiyalar, korrupsiya sxemalari yoki ijtimoiy muammolarni fosh etish. Masalan, saylov natijalari yoki byudjet xarajatlarini interaktiv infografikalar orqali tushuntirish. Podkastlar: Audioformatning qayta tiklanishi. Band odamlar uchun yo'lda, sport zalida yoki uy ishlarini qilayotganda tinglash imkonini beruvchi suhbatlar va tahliliy dasturlar. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda mustaqil podkastlar soni keskin oshdi. Fakt-cheking (Fact-checking): Yolg'on ma'lumotlarning ko'payishi sababli paydo bo'lgan maxsus janr. Maxsus tashkilotlar yoki OAV bo'limlari (masalan, "Kun.uz"ning fakt-cheking loyihasi) tarqalayotgan xabarlarning haqiqatga mosligini tekshirib, xulosa chiqaradi. Fuqarolik jurnalistikasi (Citizen Journalism): Oddiy fuqarolarning smartfonlari orqali voqea joyidan video yoki foto tasvirga olib, uni ijtimoiy tarmoqlarda e'lon qilishi. Bu ko'pincha professional jurnalistlar uchun dastlabki "xom ashyo" manbaiga aylanadi.

4. Ijtimoiy tarmoqlar va algoritmlarning ta'siri:

Zamonaviy internet jurnalistikasida ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Facebook, Instagram, TikTok, X) nafaqat tarqatish kanali, balki mustaqil media ekotizimiga aylandi.

O'zbekiston kontekstida Telegram alohida o'rin tutadi. "Daryo", "Kun.uz" kabi yirik portallar o'zlarining rasmiy kanallariga ega bo'lish bilan birga, "Qalampir", "Yuzma-yuz" kabi faqat Telegram platformasiga ixtisoslashgan mustaqil nashrlar ham paydo bo'ldi. Bu kanallar tezkorlik va norasmiy, samimiy muloqot uslubi bilan yoshlar auditoriyasini jalb qilmoqda. Biroq, ijtimoiy tarmoqlar "algoritmik jurnalistika" muammosini ham keltirib chiqardi. Platformalar foydalanuvchiga uning qiziqishlariga mos keladigan kontentni ko'rsatishga harakat qiladi. Bu "axborot pufagi" (filter bubble) yoki "aks-sado kamerasi" (echo chamber) effektini yuzaga keltiradi. Natijada, inson faqat o'z qarashlarini tasdiqlovchi yangiliklarni ko'radi va boshqa nuqtai nazardan mahrum bo'ladi. Bu jamiyatda qutblanishni kuchaytiradi.

5. Dolzarb muammolar va axloqiy me'yorlar:

Internet jurnalistikasining rivojlanishi bir qator jiddiy muammolarni ham o'zida mujassam etgan:

1. Dezinformatsiya va feyk yangiliklar: Tezkorlik poygasida ba'zi nashrlar faktlarni tekshirmasdan xabar beradi. Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan "deepfake" videolar va soxta matnlar haqiqatni yolg'ondan ajratishni qiyinlashtirmoqda. Bu jurnalistikaning asosiy qadriyati – ishonchlilikka putur yetkazadi.

2. Klikbeyt (Clickbait) va sariq jurnalistika: Saytga tashrif buyuruvchilar sonini (trafikni) oshirish va reklama daromadini ko'paytirish maqsadida materiallarga sensatsion,

aldamchi sarlavhalar qo'yish holatlari keng tarqalgan. Bu auditoriyaning e'tiborini chalg'itadi va OAV obro'siga salbiy ta'sir qiladi.

3. Mualliflik huquqining buzilishi:

Internetda kontentni nusxalash (kopirot qilish) juda oson. Ko'plab kichik saytlar va Telegram kanallari yirik nashrlarning ekslyuziv materiallarini muallifga havola bermasdan o'zlashtirib oladi. Bu original jurnalistik tadqiqotlarni moliyalashtirishni qiyinlashtiradi.

4. Monetizatsiyamuammosi:

An'anaviy obuna (podpiska) tizimi internetda to'liq ishlamaydi. Ko'pchilik foydalanuvchilar onlayn kontent uchun to'lashga ko'nikmagan. Shu sababli, OAVlar asosan kontekstli reklama, homiylik materiallari (native advertising) yoki "paywall" (ma'lum miqdordagi maqolalarni o'qigandan so'ng to'lov talab qilish) tizimlariga tayanadi. O'zbekistonda "paywall" modeli hali keng qo'llanilmaydi, asosiy daromad manbai reklama hisoblanadi.

6. sun'iy intellekt va kelajak istiqbollari Internet jurnalistikasining kelajagi bevosita rivojlanayotgan texnologiyalar bilan bog'liq. Quyidagi tendensiyalar sohani o'zgartirmoqda: Avtomatlashtirilgan jurnalistika (Robot-jurnalistika): Sun'iy intellekt (AI) allaqachon sport natijalari, moliyaviy hisobotlar va ob-havo ma'lumotlari kabi qolipdagi yangiliklarni soniyalar ichida yozib bermoqda. Bu jurnalistlarga vaqtni tejash va chuqurroq tahliliy ishlarga e'tibor qaratish imkonini beradi. Biroq, AI his-tuyg'u, empatiya va murakkab etik masalalarni tushuna olmaydi, shuning uchun inson jurnalisti o'rnini to'liq egallay olmaydi.

Virtual (VR) va Kengaytirilgan reallik (AR): Kelajakda o'quvchilar yangiliklarni o'qish bilan cheklanib qolmay, voqea joyiga "borish" imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, urush zonasi yoki tabiiy ofat hududidan VR ko'zoynak orqali 360 gradusli reportajlarni tomosha qilish jurnalistikaning yangi darajasi hisoblanadi. Blockchain texnologiyasi: Mualliflik huquqini himoya qilish va tarqatilayotgan ma'lumotning haqiqiylikini (manbasini) tasdiqlash uchun blockchain texnologiyasidan foydalanish yo'lga qo'yilmoqda. Bu feyk yangiliklarga qarshi kurashda samarali qurol bo'lishi mumkin. Giper-shaxsiylashtirish: Kelajakda yangiliklar lentasi har bir foydalanuvchining qiziqishlari, yoshi va geolokatsiyasiga qarab sun'iy intellekt tomonidan real vaqtda shakllantiriladi.

Xulosa. Internet jurnalistikasi axborot asrining eng dinamik va ta'sirchan kuchiga aylandi. U an'anaviy jurnalistikaning qadriyatlarini (haqiqat, ob'ektivlik, jamoat manfaati) yangi texnologik vositalar bilan boyitdi. Multimediyalilik, tezkorlik va interaktivlik kabi xususiyatlar auditoriya va jurnalist o'rtasidagi masofani qisqartirdi. Biroq, soha oldida dezinformatsiya, axloqiy me'yorlarning buzilishi va moliyaviy barqarorlik kabi jiddiy chaqiriqlar turibdi. Kelajakda internet jurnalistikasining muvaffaqiyati nafaqat qanday texnologiyalarni qo'llashiga, balki raqamli makonda ham professional jurnalistika etikasiga qanchalik qat'iy amal qilishiga bog'liq bo'ladi. Sun'iy

intellekt va yangi formatlar jurnalistning vositasiga aylanishi, lekin uning asosiy missiyasi – jamiyatni xabardor qilish va nazorat ostida ushlab (watchdog function) vazifasi o‘zgarishsiz qolishi kerak. O‘zbekistonda ham internet jurnalistikasi qonunchilik bazasining takomillashuvi va jurnalistlarning raqamli savodxonligi oshishi sari yanada rivojlanishda davom etadi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qodirov, A. va Karimov, B. (2021). Raqamli jurnalistika: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. (Ushbu kitobda internet jurnalistikasining mahalliy rivojlanish xususiyatlari va O‘zbekiston OAVlarining raqamli transformatsiyasi tahlil qilingan). Muhiddinov, Sh. (2019).
2. Zamonaviy OAV va axborot xavfsizligi. Toshkent: "Fan" nashriyoti. (Dezinformatsiya, feyk yangiliklar va axborot xavfsizligi muammolariga bag‘ishlangan fundamental asar). Hermida, A. (2010).
3. Twittering the News: The Emergence of Ambient Journalism. Journalism Practice, 4(3), 297-308. (Fuqarolik jurnalistikasi va ijtimoiy tarmoqlarning yangiliklar tarqatishdagi roli haqida xalqaro ilmiy maqola). Reuters Institute for the Study of Journalism. (2023). Digital News Report 2023. University of Oxford. (Dunyo bo‘ylab internet jurnalistikasi, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish va ishonch darajasi bo‘yicha yillik global hisobot. Online: reutersinstitute.politics.ox.ac.uk)
4. O‘zbekiston Respublikasining "Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida"gi Qonuni. (2021, 22-dekabr, O‘RQ-736-son). (Internet nashrlarining huquqiy maqomi va faoliyatini tartibga soluvchi asosiy hujjat).
5. G‘ulomov, S. va boshqalar. (2022). Axborot jamiyati va raqamli iqtisodiyot sharoitida milliy OAV tizimini rivojlantirish istiqbollari. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
6. Pavlik, J. V. (2013). Innovation and the Future of Journalism. Digital Journalism, 1(2), 181-193. (Jurnalistikada innovatsiyalar, VR, AR va sun‘iy intellektning kelajagi haqida tahliliy maqola).
7. Kun.uz rasmiy sayti va fakt-cheking loyihasi materiallari. (2020-2024). (O‘zbekiston internet jurnalistikasida faktlarni tekshirish amaliyoti va multimediali loyihalar misolida tahlil qilish uchun manba).
8. Olimov, K. (2020). Ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy jurnalistika muammolari. "Jurnalist" ilmiy-amaliy jurnali, 4(12), 45-52-betlar.
9. Nielsen, R. K. (2016). The Many Futures of Digital News. Reuters Institute for the Study of Journalism. (Raqamli yangiliklarning monetizatsiyasi, platformalarga qaramlik va kelajakdagi biznes modellari ta hlili)